

Criminal Procedure Code of Ukraine, which came into force after the adoption of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, did not take into account the provisions of these decisions, which not only contradicts them, but also substantially restricts the human right to access to justice, in particular, the right to provide him with qualified professional legal assistance, by teachers of higher educational institutions and research staff, who are not scientific and pedagogical workers (doctors or candidates of legal sciences) in the corresponding specialty and are not lawyers. It is concluded that, taking into account the experience of Federative Republic of Germany in ensuring human rights and fundamental freedoms and the adaptation of criminal procedural legislation to EU legislation, it is expedient to include in the domestic legislation the possibility of providing to the victim, suspect, accused and defendant qualified professional legal assistance not only by lawyers but also by teachers of higher educational institutions and research staff who are not scientific and pedagogical workers (doctors or candidates of sciences) from related specialties, which are not lawyers. Proposed to lay art. 45 the Criminal Procedure Code of Ukraine in the following wording: «1. A defender is a lawyer or a teacher of a higher education institution or a researcher who is not a scientific and pedagogical worker (a doctor or a candidate of legal sciences) in a relevant specialty who is not a lawyer who protects a suspect, accused, convicted, acquitted, person in respect of whom provides for the use of compulsory measures of a medical or educational nature, or the issue of their application was decided, as well as persons in respect of which consideration of the issue of extradition to a foreign state (extradition). 2. A lawyer whose information is not included in the Uniform Register of Advocates of Ukraine or in respect of which in the Uniform Register of Advocates of Ukraine contains information on the suspension or termination of the right to engage in advocacy activities can not be a defender».

Keywords: defender, attorney, quality of legislation, quality of law, criminal procedural legislation.

УДК 343.122 (477)

О. В. Мартовицька

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті розглянуто основні тенденції наукового дослідження з питань правових і процесуальних гарантій прав потерпілих на стадії досудового розслідування. З'ясовано, що незважаючи на певну кількість новел, запроваджених у КПК України 2012 року з удосконалення захисту прав окремих учасників кримінального провадження, є не вирішеними проблемні питання, зокрема стосовно захисту прав потерпілого в кримінальному провадженні. Указане відображено в проведеному дослідженні.

Ключові слова: слідчий, прокурор, слідчий суддя, новели, досудове розслідування, кримінальне провадження, захист, права потерпілого, міжнародні акти, забезпечення захисту, реалізація права, захисник, адвокат, удосконалення, пропозиції, рекомендації.

Постановка проблеми. Генезис удосконалення прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина в кримінальному процесі свідчить про те,

що ці питання здебільшого законодавчо вдосконалювали лише стосовно підозрюваних та обвинувачених. Правам потерпілого увагу приділяли, але лише в теоретичних розробках і наукових дослідженнях. При прийнятті чинного КПК України законодавець урахував певну частину пропозицій науковців, але новели кодексу є дискусійними з окремих питань щодо вдосконалення законодавчого забезпечення захисту потерпілого, оскільки правове регулювання цих питань є недостатньо вирішеним, що й спонукає до наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порухнені питання науковці досліджували ще за час дії КПК України 1960 року, але й після прийняття чинного КПК України 2012 року дослідники цього напрямку продовжували наукові пошуки. Ці питання розглянуто в працях учених, зокрема, С. Є. Абламського, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. П. Бож'єва, В. В. Борисова, Т. В. Варфоломєєвої, Б. Л. Вашука, В. І. Галагана, І. М. Гальперіна, Л. А. Гарбовського, Л. В. Головка, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, М. І. Гошовського, С. М. Гусарова, Є. В. Діденка, В. О. Дубрівного, М. В. Духовського, Я. П. Зейкана, О. А. Калганова, О. В. Капліної, Г. К. Коженнікова, А. Ф. Коні, В. В. Лисенка, Л. Д. Кокорева, Н. І. Клименка, О. П. Кучинської, О. О. Кочури, В. З. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, М. М. Михєнка, Т. В. Омельченка, В. Т. Нора, О. В. Панчука, М. А. Погорецького, Т. І. Присяжнюка, В. Д. Пчолкіна, В. М. Савицького, М. В. Сенаторова, М. С. Строговича, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, І. Я. Фойницького, Т. Г. Фоміної, П. В. Цимбала, В. П. Шибіки, О. Г. Шило, М. Є. Шумили, В. Є. Юрченка, О. О. Юхна, М. О. Юхна, Ю. П. Яновича та інших. На рівні кандидатської дисертації ці питання досліджували С. Є. Абламський «Захист прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні» (2014 р.); Д. Ю. Кавун «Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні (2016 р.)», по окремих напрямках – О. О. Сольонова «Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні» (2018 р.); на рівні монографії зазначене розглядав В. В. Єрохін «Захисник як учасник кримінального провадження» (2018 р.) та фрагментарно досліджували й інші вчені. Однак до чинного КПК України внесено понад 570 доповнень і змін, що на сьогодні не стали предметом наукового вивчення й дослідження, а отже, не знайшли свого відображення в наукових вивченнях і дослідженнях та потребують окремого висвітлення, зокрема з питань пропорційності прав захисника-адвоката підозрюваного, обвинуваченого й захисника-представника потерпілого та стосовно захисту прав інших учасників кримінального провадження.

Формування цілей. Ураховуючи нагальну потребу сьогодення щодо вдосконалення захисту прав осіб, які постраждали від злочину, а також зауваження теоретичного й прикладного характеру, недоліки нинішнього законодавства та проблемні питання при правозастосуванні, наявну дискусію з порушеного питання, виникає потреба й завдання в

теоретичному дослідженні вказаних питань і напрацюванні відповідних пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з цього напрямку.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на положення чинного національного законодавства України, а також норми міжнародних правових актів і рішень Європейського суду з прав людини у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, наголосимо, що даліше вдосконалення в цьому напрямі має відбуватися з урахуванням того, що саме кожна людина й громадянин має право на захист. Однак учені, практики, а також матеріали узагальненої судової практики свідчать про те, що протягом довгого часу кримінальне процесуальне законодавство України було спрямоване головню на забезпечення розслідування вчинених кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності винних осіб, що своєю чергою зумовило детальне регулювання та удосконалення в основному саме прав підозрюваного, обвинуваченого [1, с. 45]. У зв'язку з указаним погоджуємося з думкою О.А. Старокожева, який наголосив, що інтереси осіб, які потерпіли від злочину, захищені законом менш рішуче, недостатня чіткість визначеного процесуальним законодавством становища потерпілого, особливо стосовно відшкодування завданої йому шкоди, що призводить до недостатньої гарантованості реалізації потерпілим їхніх прав. Реалізація потерпілими прав, закріплених за ними кримінальним процесуальним законодавством, потрібна не лише для обстоювання та задоволення їхніх особистих інтересів, а й для запровадження конституційних засад кримінального судочинства, забезпечення рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом [2, с. 401-410]. Зважаючи на це, ще за часи дії попереднього КПК України 1960 р. М. І. Гошовський та О. П. Кучинська наголошували, що однією з важливих умов успішного розслідування матеріалів кримінального провадження є своєчасність виявлення осіб, потерпілих від злочину, та визнання їх потерпілими. І тому не підлягає сумніву постулат, що допит потерпілого доцільно проводити на початку досудового розслідування, бо це сприяло б найбільш ефективній та цілеспрямованій організації розслідування. До того ж важливо, щоб особу, яка постраждала від злочину, допитували саме як потерпілу, а не як свідка. Своєчасне визнання особи потерпілою потрібне й для більш повного забезпечення прав і законних інтересів потерпілої особи. Тому важливе значення має питання про те, за наявності яких даних особа підлягає визнанню потерпілою [3, с. 49]. Таку наукову позицію підтримав й О. Гогусь, при цьому зазначивши, що вирішення питання про визнання особи потерпілою, не можна залишати на кінець розслідування кримінального провадження, оскільки це обмежує права потерпілого й може негативно позначитися на результатах слідства [4, с. 59]. Додамо, що вирішення вказаного питання буде сприяти дотриманню положень чинного КПК України щодо проведення досудового розслідування в «розумні строки», виконанню вимог ст. 2 (Завдання кримінального провадження) та загалом підвищить ефективність досудового розслідування. І собі, досліджуючи потерпілого як учасника (суб'єкта) кримінального

процесуального доказування, С.В. Давиденко підкреслив, що в умовах проведення сучасної судово-правової реформи в Україні й у зв'язку з прийняттям нового КПК України особливої актуальності набувають питання розширення прав і зміцнення правового статусу постраждалої особи, удосконалення механізму реалізації потерпілими своїх прав, створення гарантій прав людини в кримінальному судочинстві [5, с. 47]. Із прийняттям чинного КПК України в цьому напрямі законодавець зробив важливі кроки, установивши, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, а до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. У науковій літературі дискусійним є визначення поняття «потерпілий», що вченими розглядається в матеріальному та процесуальному значенні. Потерпілою в матеріальному розумінні є особа, якій злочином заподіяно шкоду, що встановлена відповідно до дійсності. При цьому питання про заподіяння шкоди тій чи іншій особі, оскільки воно невіддільне від питання про винність певної особи в цьому злочині, може бути вирішено позитивно лише вироком суду [6, с. 78-83; 7, с. 87-92; 8, с. 176-179]. Водночас потерпілою в процесуальному розумінні є особа, яка займає правове становище потерпілої в процесі за відповідним рішенням слідчого, прокурора чи суду, винесеним завдяки наявності даних, які вказують на заподіяння шкоди тим злочином, що розслідується, або справа щодо якого розглядається в суді. Чинному праву відоме представництво в адміністративних, цивільних, трудових, сімейних та інших справах, що розглядаються судами [9, с. 45], але це не є предметом нашого дослідження. Однак, на нашу думку, деякі вчені не враховують те, що кримінальним правопорушенням на сьогодні шкода завдається не тільки фізичним, а й юридичним особам, що закріплено в КПК України 2012 року. Відповідно до положень п. 1 ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Водночас відповідно до п. 5 цієї ж статті за наявності очевидних та достатніх підстав уважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної в частині першій цієї статті, слідчий або прокурор вносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді. У зв'язку з цим за час дії КПК України 1960 р. М.І. Гошовський та О.П. Кучинська підкреслювали, що визнання особи потерпілою не означає, що факт заподіяння їй шкоди точно

встановлено. Підтримуючи таку позицію, В. Г. Гончаренко зазначив, що, вирішуючи питання про визнання тієї чи іншої особи потерпілою, особа, яка проводить дізнання, слідчий і суд мають упевнитися, що особі, яку треба визнати потерпілою, справді заподіяно або могло бути заподіяно шкоду [10, с. 34]. Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває в стані, який унеможливило подання нею відповідної заяви, положення частин 1-3 статті 56 КПК України поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб. Після того, як особа, яка перебувала в стані, що унеможлилював подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого. Зазначимо, що в науковій літературі й нині є дискусійним питання щодо визнання за близькими родичами статусу потерпілого. На думку одних авторів, вони беруть участь у кримінальному процесі як потерпілі, на думку інших – як представники потерпілих, треті вважають їх потерпілими й представниками потерпілих, а на думку четвертих – вони взагалі не мають брати участь у кримінальному судочинстві ні як потерпілі, ні як представники потерпілих. Свого часу з цього приводу Ю. М. Грошевий та В. М. Хотенець зазначали, що найточніша юридична характеристика правового становища близьких родичів того, хто загинув, – представники. І нічого незвичайного нема в тому, що вони представляють інтереси особи, якої вже нема в живих» [11, с. 274]. Не можна погодитися з думкою окремих учених, які вважають, що близькі родичі потерпілого, який загинув, не можуть бути визнані ні потерпілими, ні представниками потерпілих. Тож підтримуємо тих учених, які дотримуються думки, що близькі родичі особи, яка загинула внаслідок злочину, мають брати участь у процесі як потерпілі, а не як представники загиблих, бо їм найчастіше заподіюється велика моральна, а іноді й матеріальна шкода. Скажімо, згідно з науковою позицією О. А. Банчука та М. С. Демкової, близькі родичі загиблих від злочину осіб беруть участь у кримінальному судочинстві як потерпілі, і в супереч думці окремих науковців, не лише з огляду на заподіяння їм майнової шкоди, наприклад, щодо неповнолітніх дітей, та інших недієздатних членів сім'ї, які перебувають на його утриманні. Закон не називає їх потерпілими (потерпілим названо померлого від злочину), а лише вказує на те, що вони наділяються правами потерпілого [12, с. 267]. Дійсно, немає ніякої логіки наділяти таких осіб правами потерпілого.

За час дії КПК України 1960 р. такої думки дотримувався й Верховний Суд України. У п. 5 своєї Постанови від 22 грудня 1978 року «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів» він роз'яснив, що з огляду на ч. 5 ст. 49 КПК України в справах про злочини, унаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені цією статтею, мають його близькі родичі, які в установленому

законом порядку мають називатися потерпілими [13, с. 45]. З моменту прийняття та введення в дію чинного КПК України це питання було уточнено й на сьогодні, на нашу думку, напруженість з такої дискусії вже знято. Загалом, порівняно з КПК України 1960 р. чинний КПК України 2012 р. значно розширив та уточнив права й обов'язки потерпілого в кримінальному провадженні, у зв'язку з цим у нього з'явилося близько десяти значно нових прав: знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; ознайомлюватися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, у яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження для нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься вмотивована постанова (ухвала); одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення; отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття й реєстрацію; брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також ознайомлюватися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, проведених за його участю. Однак попри нововведення окремі положення потребують теоретичного осмислення та законодавчого вдосконалення. Доречним є зауваження О.П. Кучинської про те, що визначення моменту визнання особи потерпілою є досить дискусійним. Ідеться про те, що з моменту вчинення злочину та до визнання особи потерпілою зберігається невизначеність у правовому статусі постраждалої від злочину особи, що позбавляє її можливості використовувати права, які складають процесуальний статус потерпілого, і як наслідок тягне порушення його прав на доступ до правосуддя та судовий захист. Учена також відмітила, що є не зовсім зрозумілим, чи входить потерпілий до сторони обвинувачення, чи ні. Скажімо, п. 19 ст. 3 КПК України відносить його до сторони обвинувачення, а вже в п. 25 тієї ж самої статті законодавець виводить його за межі сторін і визначає учасників так: «...учасники кримінального провадження сторони, потерпілий, його представник та законний представник...» [14, с. 129], що ми підтримуємо в частині наявності розбіжностей в положеннях чинного КПК України із зазначених питань. Щодо процесуальних обов'язків потерпілого, передбачених ст. 57 «Обов'язки потерпілого» чинного КПК України, законодавець визначив три найважливіших. Зокрема, прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості

своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, указавши причини неможливості прибуття (п. 1 ч. 1 ст. 57), а також не перешкоджати встановленню обставин учинення кримінального правопорушення, що й у п. 2 ч. 1 ст. 57 КПК 1960 року були відображені фрагментарно, про нерозголошення без дозволу слідчого, прокурора, суду відомостей, які стали йому відомі у зв'язку з участю в кримінальному провадженні, що становлять охоронювану законом таємницю (п. 3 ч. 1 ст. 57). Цей недолік здобув безпосереднє закріплення серед обов'язків потерпілого в чинному КПК України порівняно з попередньою редакцією закону.

Що ж стосується реалізації права на правову допомогу, то воно регулюється положеннями ст. 58 «Представник потерпілого» КПК України. Зазначимо, що в науковій літературі виділяють два види представництва прав, свобод і законних інтересів – за законом і за угодою. Представництво за законом здійснюється законним представником потерпілого, якщо той є неповнолітнім або особою, яка має фізичні чи психічні вади й не може самостійно захистити свої права й законні інтереси. Представник за законом зобов'язаний захищати права й законні інтереси потерпілого в усіх органах, зокрема і в органах досудового розслідування, прокуратури та суду. До законних представників належать: батьки, опікуни, піклувальники цієї особи або представники тих установ і організацій, під опікою чи опікуванням яких вона перебуває [15, с. 355]. Для того, щоб узяти участь у кримінальному процесі, законному представникові згоди потерпілого не потрібно. Він вступає в справу, подаючи слідчому документ, який засвідчує, що він є батьком, опікуном чи іншою особою, під опікою якої перебуває потерпілий. Своєю чергою представником потерпілого за угодою може бути особа, яка має змогу надати правову допомогу потерпілому. Найчастіше до таких осіб відносять захисника-адвоката. У зв'язку з цим ще до прийняття чинного КПК України вчені наголошували, що закон першим серед осіб, які мають право брати участь у кримінальній справі (у сучасному вигляді – кримінальне провадження) як представники потерпілого, називає саме адвоката. Учені зазначали, що саме адвокат це компетентний юрист-професіонал, який здійснює кримінальне процесуальне представництво. Саме адвокат може найліпше надати правову допомогу, а також сприяти здійсненню ефективного правосуддя. На сьогодні чинним КПК України встановлено, що в кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником. З приводу цього, досліджуючи питання реалізації права потерпілого на захист, доречно зазначив С.Є. Абламський, що в чинному КПК України, зокрема ч. 1 ст. 20 потерпілому не забезпечено право на кваліфіковану правову допомогу, що потребує внесення відповідних доповнень до КПК України з метою обмеження конституційного права кожного на правову допомогу [16, с. 138-143; 17, с. 48-49]. Своєю чергою Є. В. Діденко запропонував ст. 58 КПК України доповнити положенням, що представником потерпілого має право бути й інша особа, яка має науковий ступінь з кримінального права або процесу чи стаж роботи слідчим, прокурором, суддею понад 20 років [18, с. 11]. Таку позицію висловлювали й

раніше інші вчені, які зазначали, що потерпілі не знають свого законного права запросити адвоката як представника своїх прав і законних інтересів, порушених злочинном, а також не всі потерпілі в змозі оплатити послуги адвоката. На нашу думку, для реалізації завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України) доцільно надати потерпілому саме кваліфіковану правову допомогу, зокрема й безоплатну, що треба закріпити на законодавчому рівні.

Висновки. Розглядаючи основні тенденції наукового дослідження з питань правових і процесуальних гарантій прав потерпілих на стадії досудового розслідування, з'ясовано, що попри певну кількість новел, запроваджених у КПК України 2012 року, зокрема щодо удосконалення захисту їх прав у кримінальному провадженні й прийняттям до нього на кінець 2018 року понад 570 доповнень, змін, уточнень, залишаються не вирішеними окремі як теоретичні, так і прикладні питання з цього напрямку. Установлено протиріччя та неузгодженість між положеннями КПК України й Законом України «Про адвокатуру й адвокатську діяльність». У КПК України має місце неузгодженість та двозначність такого термінологічного апарата, як «захисник, він же адвокат», а кількість прав щодо захисту прав підозрюваного, обвинуваченого значно перевищує наявність прав з питань захисту потерпілої особи. За дослідженням визначено процесуальні та правові гарантії базових прав потерпілого на стадії досудового розслідування і, зокрема те, що вони визначені Конституцією України, міжнародно-правовими актами у вказаній галузі, ратифікованих Верховною Радою України, чинним КПК України, положеннями ст. 384 і ст. 387 КК України та іншими нормативно-правовими актами. Класифіковано основні процесуальні гарантії реалізації правової допомоги потерпілого як фізичної, так і юридичної особи на стадії досудового розслідування на такі: 1) подання й реєстрація заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення; 2) своєчасне оформлення слідчим, прокурором, слідчим суддею потрібних процесуальних документів, позову, клопотань, зокрема по результатах прийняття рішень та проведення за участю потерпілого слідчих (розшукових) дій; 3) процесуальна діяльність прокурора як процесуального керівника досудового розслідування в кримінальному провадженні; 4) судовий контроль з боку слідчого судді під час досудового розслідування; 5) апеляційне оскарження ухвал слідчого судді на стадії досудового розслідування; 6) участь представника чи законного представника потерпілого в кримінальному провадженні; 7) право потерпілого на інформацію щодо результатів кримінального провадження. Однак статтею 248 КПК України не передбачено оскарження постанови прокурора про закриття кримінального провадження, у якому особу визнано потерпілою. Автор пропонує усунути таку прогалину в спосіб унесення змін до цієї статті з питань порядку оскарження постанови прокурора до слідчого судді про закриття кримінального провадження. Обґрунтовано також позицію автора про те, що не може бути представником потерпілої юридичної особи в

кримінальному провадженні її керівник самостійно або з іншою особою, яка уповноважена законом або установчими документами, якщо вони не є адвокатами. Запропоновано доповнити ст. 58 КПК України частиною 5, де передбачити законне представництво юридичної особи в разі обмеження її дієздатності чинним законодавством (наприклад, банкрутства, ліквідації підприємства тощо). З'ясовано, що повноваження захисника щодо надання правової допомоги іншим учасникам кримінального провадження чинним КПК України визначено більш чітко та окремо, ніж у попередньому КПК України 1960 року. Утім порушені питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Використані джерела:

1. Застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого (за матеріалами узагальнення судової практики). *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 1 (11). С. 45-46.
2. Старокожев О. А. Забезпечення процесуальних прав потерпілого в кримінальному процесі. Актуальні проблеми права: теорія і практика. *Збірник наукових праць*. 2010. № 17. С. 401-410. Режим доступу : <http://jlaw.snu.edu.ua/editions/?lid=30&lang=ua> (дата звернення: 12.12.2018).
3. Гошовський М. І. Потерпілий у кримінальному процесі України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1998. С. 49-50.
4. Гогусь О. Щодо механізму державного забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник прокуратури*. 2007. № 4. С. 58-60.
5. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінального процесуального доказування : дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.09. Харків. 2007. С. 47.
6. Протченко Б. А. Потерпевший как субъект уголовных правоотношений. *Советское государство и право*. 1989. № 11. С. 78-83.
7. Ляпунова Н. П. Потерпілий як суб'єкт кримінальних правовідносин. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 87-92.
8. Рибалка О. Потерпілий як суб'єкт доказування в кримінальних справах приватного обвинувачення. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 12. С. 176-179.
9. Михеєнко М. М., В. Т. Нор, В. П. Шибіко. Кримінальний процес України: підручник. Київ. : Либідь. 2003. С.45.
10. Застосування кримінально-процесуального законодавства, що передбачає захист прав потерпілого (за матеріалами узагальнення судової практики). *Вісник Верховного Суду України*. 1999. № 1 (11). С. 25-36.
11. Кримінальний процес України: підручник. За ред. Ю. М. Грошевого, В. М. Хотенця. Харків. : Право. 2000. С. 274-275.
12. Банчук О. А. , Демкова М. С. Правова допомога: зарубіжний досвід та пропозиції для України: підручник. Київ. : Факт. 2004. С. 267-268.
13. Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами України норм кримінально-процесуального законодавства, якими передбачені права потерпілих від злочинів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 1978 року зі змінами й доповненнями. *Права людини* : зб. док. укл. В. С. Семенов, О. Н. Ярмиш та ін. Харків. : Ун-т внутр справ. 2011. С. 245.
14. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ. : Юрінком Інтер. 2013. С. 129.

15. Михеєнко М. М., Нор В. Т., В. П. Шибіко В. П. Кримінальний процес України: підручник. Київ. : Либідь. 2003. С. 355.

16. Абламський С. Є. Окремі проблеми удосконалення інституту юридичної допомоги потерпілому при застосуванні нового кримінально-процесуального законодавства України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. *Актуальні проблеми застосування нового кримінально-процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*. м. Харків. 5 жовт. 2012 р. Харків.: ХНУВС. 2012. С. 138-143.

17. Абламський С. Є. Дискусійні питання реалізації потерпілим права на захист за чинним кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник ХНУВС*. 2013. №1 (60). С. 46-51.

18. Діденко Є. В. Забезпечення прав та законних інтересів потерпілого в кримінальному процесі : автореф. дис... кандид. юрид. наук : Спеціальність 12.00.09. «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь: Нац. універ. держ. подат. служби України. 2013. 18 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.12.2018

Марговицкая О. В. Проблемные вопросы усовершенствования правовых и процессуальных гарантий прав потерпевших на стадии досудебного расследования

Рассмотрены основные тенденции научного исследования по вопросам правовых и процессуальных гарантий прав потерпевших на стадии досудебного расследования. Установлено, что несмотря на определенное количество новелл, которые закреплены в УПК Украины 2012 года относительно усовершенствования защиты прав отдельных участников уголовного производства, остались нерешенными проблемные вопросы, в том числе по защите прав потерпевшего в уголовном производстве. Указанное нашло свое отражение в проведенном исследовании.

Ключевые слова: следователь, прокурор, следственный судья, новеллы, досудебное расследование, уголовное производство, защита, права потерпевшего, международные акты, обеспечение защиты, реализация права, защитник, адвокат, усовершенствование, предложения, рекомендации.

Martovytska O. Problematic Aspects of Legal and Procedural Guarantee Improvement of the of Victims' Rights at the Stage of Pre-trial Investigation

The main tendencies and the state of the scientific research on the issues of legislative consolidation and implementation in investigative and judicial practice of legal and procedural rights guarantees of the victims at the pre-trial investigation stage are considered. The latest publications, studies, various scientific beliefs as well as problematic and controversial directions in the context of the research are analyzed. A comparative analysis of the provisions of the previous and current criminal procedural legislation of Ukraine in order to identify a positive experience in law enforcement and its usage for further improvement, the formulation of conceptual provisions for both theoretical and applied research objectives of the criminal process problematic issues, is carried out. The novelties and additions to the provisions, that were enshrined in the Criminal Procedure Code of Ukraine in 2012, have been investigated resulting in the conclusion that despite their above specified number, including the ones on improving

the protection of the individual rights in criminal proceedings, problematic issues regarding the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the victim in criminal proceedings remained unsolved. Based on this, the study was carried out and an assessment of specific shortcomings, gaps and inconsistencies in the provisions of the current criminal procedural legislation of Ukraine have been made. As a result, specific proposals and recommendations on its improvement are provided in terms of ensuring and implementing the protection of the rights, freedoms and legal interests at the pre-trial investigation stage, as well as of other participants in criminal proceedings, whose interests adjoin in the criminal process. It is concluded that such changes will increase the effectiveness of the overall pre-trial investigation and trial, the adoption of legal decisions and ensure the rights of all participants in the criminal process especially the victims. All mentioned aspects are reflected in the study.

Keywords: investigator, prosecutor, investigating judge, novelties, pre-trial investigation, criminal proceedings, protection, rights of the victim, international acts, ensuring the right to defense, implementation of the law, defense attorney, lawyer, improvement, proposals, recommendations.

УДК 343.265

Г. В. Плахотник

УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ

Статтю присвячено умовам звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років. Цей вид звільнення від відбування покарання є умовним тоді, коли передумовою звільнення від відбування покарання є обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Розкрито зміст семи вимог для остаточного звільнення жінки від відбування покарання. Сприятливі кримінально-правові наслідки настають у випадку виконання всіх семи вимог.

Ключові слова: звільнення від відбування покарання, умова звільнення, сприятливі кримінально-правові наслідки, несприятливі кримінально-правові наслідки.

Постановка проблеми. Під поняттям «умова звільнення» (від кримінальної відповідальності або від покарання) у кримінально-правовій науці традиційно розуміється сукупність вимог, які встановлюються законом або правозастосовним актом суду щодо подальшої поведінки звільненої особи [1, с. 356; 2, с. 107]. Іншими словами, умова звільнення – це вимоги до поведінки особи, які вона повинна виконати після її звільнення. Однак в актах судової влади це поняття інколи наповнюється й іншим змістом. Наприклад, у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання й заміну невідбутої частини покарання більш м'яким» Верховний Суд називає умовами звільнення доведеність певного юридичного факту, пов'язаного з виправленням або постановки особи на шлях до такого виправлення [3]. В абзаці 3 п. 2 постанови «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності»